

JEAN JACQUES ROUSSEAU

(28.6. 1712 – 2.7. 1778)

Biografie

J. J. Rousseau se narodil v Ženevě v protestantské rodině francouzského původu. Matku ztratil při narození a jeho otec – hodinář jej také brzy opustil. Studoval u pastora Lamberciera, potom pracoval u písaře, kde se učil rytcem. Vedl dobrodružný život a roku 1728 odešel do Francie, kde se ho ujala paní de Warens, jeho „mama“, přítelkyně, vychovatelka a později i milenka. Po krátkém pobytu v Turínském konkvientě konvertoval ke katolismu. Krátký čas studoval v semináři, toulal se po Švýcarsku a v letech 1736 – 1740 žil s paní de Warens ve Francii v Charmettes, kde si také doplnil vzdělání. Později o tomto období prohlásil že bylo jeho nešťastnějším. Roku 1741 odešel do Paříže kde se seznámil s Voltairem, Diderotem a Grimem, kteří se velmi zajímali o jeho práci. Později spolupracoval s Diderotem na jeho Encyklopedii (hlavně články o hudbě). Jelikož ale žil v přesvědčení, že názory hlávané v Rozpravách ho zavazují žít pouze z vlastní práce, rozešel se r. 1756 se svými přáteli a odešel se svojí družkou Thérèse Levasseurovou, prostou a negramotnou služkou, k paní d'Epinaý na samotu Ermitage. Zde prožíval nejhlubší lásku svého života k nedostupné paní d'Houdedot. Roku 1761 po bouřlivé hádce s paní d'Epinaý odchází z Ermitage do Montlouis k maršálovi de Luxembourg. Po vydání filozofického spisu O společenské smlouvě a **pedagogického románu Emil** byl na něj soudním dvorem v Paříži vydán zatykač. J. J. Rousseau se stal štvancem. Utekl nejdříve do Švýcarska, kde se vrátil k protestantství a získal titul „občan ženevský“. Bohužel si vlastní nesnášenlivostí a podezíravostí zneprátelil i své blízké a dokonce byl málem zlynčován fanatickými švýcarskými sedláky. Znovu uprchl, tentokrát do Anglie. Zde se ho ujala filozof D. Hume. Rousseau, trpící stihomamem, ale nevydržel ani zde a po několika hádkách odešel zpět do Paříže. Zde se pokusil o smíření s pařížským tribunálem svými novými díly. 2. 7. 1778 v Ermenonville osamocen umírá.

Dílo

Roku 1752 vychází Rousseauvy Rozprava o vědách a umění (Discours sur les Sciences et les Arts), pomocí které se stává známým. V této práci a v Rozpravě o nerovnosti (Discours sur l'inegalie, 1752) hlásá návrat k neporušenosti přírody. Majetkovou nerovnost označuje za neštěstí lidstva. V Montlouis vydává své nejvýznamnější spisy: milostný román psaný v dopisech Nová Heloisa (La Nouvelle Héloïse, 1761), List d'Alemberta o divadle (Lettre `a d'Alembert sur le théâtre, 1761), v kterém vystupuje proti zřízení divadelní scény v Ženevě a navrhuje nahradit divadlo slavnostmi a lidovými hrami pod širým nebem. Dále pak filozofický spis O společenské smlouvě (Du Contrat social, 1762), která se stala základní příručkou revolucionářů, a **pedagogický román Emil** čili (Emile, 1762) o výchově dětí v přírodě v přímé kontaktu s věcmi o kterých se učí. Po návratu do Paříže vydává Vyznání (Confessions, 1781-88) a Dialogy, Rousseau soudcem Jeana Jacquese (Dialogues, Rousseau juge de Jean Jacques, 1775-76), která položil na hlavní oltář kostela Notre Dame. Poté jako by se smířil se svým osudem a v očekávání blízké smrti napsal Blouznění osamělého chodce (Reveries d'un promeneur solitaire, 1776).

Mezi jeho tvorbu je třeba ještě zařadit díla jako je polemický spis Listy z hor (Lettres de la montagne, 1764) namířený proti ženevským pastorům, dále pak Hudební slovník (Dictionnaire de musique, 1767) a operu (libreto i hudbu) Vesnický věštec (Le devin du village, 1752).

Komplexní význam díla J. J. Rousseaua

Rousseauova tvorba je silně poznamenána dobou ve které žil. On sám je považován za jednu z nevyraznějších osobností preromantismu. Preromantismus (označovaný též jako sentimentalismus) bývá přiřazován jako literární směr předcházející romantismu. Zařazujeme jej do období 2. pol. 18. stol. a počátku 19. stol. Tento směr začíná chápat umění jako prostředek k proměně světa. Protestuje proti nespravedlnosti, proti poutům feudalismu, zdůrazňuje citovost, má smysl pro vznešenost, původnost, starobylost, lid i jeho duchovní kulturu. Kultem preromantismu se stává „přirozený“ člověk, dávnověk, příroda. Sám J. J. Rousseau byl vášnivý idealista který tvrdil, že člověk je od přírody dobrý, jeho dobré vlastnosti však narušuje společnost. K odstranění nerovností a návratu k ctnostem „dobrého divocha“ je třeba, aby se člověk co nejvíce přiblížil k přírodě. Rodinu chápal jako základ ideální společnosti. Lidskou subjektivitu vyvažoval tzv. společenskou smlouvou, která měla zajišťovat dobrovolně přijatá práva a povinnosti individua.

Vlastní Rousseauova filozofie vychází z hesla později známého hlavně z Velké francouzské revoluce (1789) „Volnost, rovnost, bratrství“. V rámci těchto myšlenek posílal svoje děti do sirotčince a stával se průkopníkem v názorech rovnosti a občanské svobody odvíjející se z teorie přirozeného práva.

Soukromé vlastnictví vlastně považoval za krádež na nás všech. Majetek znamená zánik přirozeného stavu, je příčinou všeho zla ve společnosti a lidé se stávají pod jeho vlivem nepoctivými. Majetek také znamená trvalou nerovnost mezi lidmi, protože je rozděluje na bohaté a chudé, přičemž si bohatí mohou koupit i právo. Stát je v tomto případě jen jakýsi donucovací prostředek ve kterém diktuje bohatí. Jakési východisko viděl Rousseau právě ve společenské smlouvě. Ta měla např. obsahovat myšlenku, že společnost by měla vypadat jako rodina, kde otec je jakýsi vůdce a děti jsou poddaní. V lidech by měla být touha po spravedlnosti a všichni by měli také souhlasit s jakousi obecnou vůlí. I když Rousseau považuje občanskou svobodu za nejvyšší formu svobody, myslí si že všichni členové by měly být podřízeni pod jakéhosi suveréna, který lid sjednotí a rozhoduje v rámci obecné vůle. Tato obecná vůle je nedělitelná, přičemž tento suverén při svém rozhodování myslí na Boha. Z toho vyplývá, že vlastně veškerá spravedlnost pochází od Boha.

V myšlenkách Rousseauových se velmi zřetelně zobrazuje jeho duševní rozpoložení, jeho psychická labilita a schizoidní psychopatie (povahový rys s nadměrnou obráceností do vlastního nitra, jako psychopat má narušenou schopnost navazování kontaktu s ostatními lidmi a žije ponořen do vlastního světa, vyplněného vlastními fantaziemi a úvahami, mnohdy málo pochopitelnými.). Rousseau např. tvrdí že: „Jestliže nás příroda předurčila ke zdraví, odvažují se tvrdit, že přemýšlení je proti přírodě a člověk, který uvažuje je zvrhlé zvíře.“ Z toho je jasně vidět, že tato myšlenka není v dnešní době moc použitelná a že i Rousseau byl tak trochu sám proti sobě. Jinde si zase odporuje v myšlence občanské svobody kde si myslí, že občan má povinnost poskytnout svůj život státu, samozřejmě ve prospěch veřejného blaha (tím se staví proti 2. stupni nerovnosti). A na závěr – Rousseau prohlašoval, že všichni lidé by si měli být rovni, neznát sociální útlak, bídu ani nespravedlnost, sám však spoléhal na podporu šlechtických mecenášů a jeho nejoblíbenější formou vlády byla aristokracie. O té si však myslel, že by měla být řádně volena.

I přesto J. J. Rousseau ovlivnil evropskou kulturu téměř na sto let. Jeho dílo je považováno za průkopnické a myšlenky obsažené v Emilovi a ve Společenské smlouvě převzala Francouzská revoluce a zvláště pak Robespierre, který Rousseauovu teorii o přírodním náboženství přizpůsobil kultu Nejvyšší bytosti. Rousseau obrodil náměty literatury a dal podklady k poetice senzualizmu (senzibilita, veškeré poznatky odvozoval od prožitků). Byl ideový předchůdce jakobínů v 18. stol., zvláště svými útoky na „zkaženou“ aristokratickou společ-

nost a radikálním odmítáním sociálních nerovností. Jeho myšlenky měly také vliv na utopický socializmus a sociální myšlení v 19. století.

Význam J. J. Rousseaua jako pedagoga

Hlásáním návratu k přírodě výrazně ovlivnil pedagogiku 19. století. Rousseau požaduje výchovu přirozenou, která bude respektovat dítě a jeho zvláštnosti. Je zakladatelem hnutí přirozené a svobodné výchovy. Veškerou výchovu opírá o osobní zkušenost dítěte. Zpracoval podrobné pokyny o aktivaci dítěte. Provedl periodizaci věku a pro každé věkové období určil vzdělávací náplň. Do období od 12 do 15 let vedle rozumové výchovy zařazuje i výchovu pracovní. Pracovní výchovu chápe jako výchovu k mnohořemeslnosti.

Sny samotářského chodce

Kniha Sny samotářského chodce nespadá sice přímo do díla pedagogického, ale její význam je veliký. Jedná se o poslední, nedokončené Rousseauovo dílo, obsahující deset krátkých zamyšlení nad lidskou samotou a nad přírodou, která autorovi poskytla klidné útočiště na sklonku jeho života. Kniha je psána vzletným a bohatým jazykem, což bylo třeba zohlednit v překladu používáním dnes již archaických výrazů. Tento způsob překládání byl nutný vzhledem k tomu, že Rousseauův styl, který zde užívá, bývá označován za básně v próze, a tak zachování rytmiky textu dostalo přednost před moderní gramatickou formou.